

Постригань А.В.,
викладачка кафедри німецької мови,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розглядається співвідношення мови та культури, а також значення іноземної мови як інструмента міжкультурної комунікації в процесі формування особистості.

Ключові слова: іноземна мова, культура, міжкультурна комунікація, полікультурний простір.

Abstract. Correlation of language and culture is examined in the article, and also value of foreign language as instrument of cross-cultural communication, in the process of forming of personality.

Key words: foreign language, culture, cross-cultural communication, multicultural space.

Володіння мовою відрізняє людину від інших живих істот. Приходячи у світ, кожен із нас потрапляє у мовне середовище, у ньому живе і розвивається. За допомогою мови ми пізнаємо навколишній світ, здобуваємо знання, набуваємо здатності оцінювати явища життя, формуємо свій світогляд, учимося планувати свої вчинки, аналізувати їх, передбачати можливі наслідки. Тільки через мову людина може сприймати й усвідомлювати думки, почуття і дії інших людей, реалізовувати свої інтелектуальні можливості. За допомогою мови люди спілкуються між собою, узагальнюють свій досвід, нагромаджують знання і передають один одному. Мова є дієвим інструментом формування людської особистості.

Вона належить до унікальних явищ життя людини й суспільства. Вона утворилася одночасно з ними, і є не тільки найприкметнішою ознакою, а й найнеобхіднішою умовою формування їхньої сутності. Мова є носієм культури народу. Кожна людина, оволодіваючи рідною мовою, засвоює культуру свого народу від покоління до покоління, сприймаючи разом з мовою пісні, казки, дотепи, жарти, легенди, думи, перекази, історію, звичаї, традиції матеріальної культури й духовного життя нації. Отже, мова – феномен національної культури.

Мова за своєю природою традиційна. Традиційність її забезпечується й підтримується наступністю мовленнєвого спілкування поколінь. Розвиток мови йде шляхом удосконалення вже вироблених попередніми поколіннями форм і засобів передачі думки, вираження почуттів, сприймання світу. Кожне наступне покоління добирає з мовленнєвого досвіду батьків найкраще, найдосконаліше, найвідповідніше для висловлення своїх ідей, свого ставлення до життя, своїх ідеалів. Так народжується традиція в еволюції літературного мовлення, у користуванні мовою, у використанні її новими поколіннями.

Культура, як явище суспільного й духовного життя народу, створюється завдяки традиції. Традиція сприяє становленню жанрів мистецтва, літератури, формуванню в них напрямів і стилів. Саме завдяки традиції складаються сприятливі умови для формування наукових напрямів, шкіл, філософських течій. Вироблення та культивування професійних умінь, навичок, знань у різних видах ремесел і мистецтва, принципів і прийомів наукового аналізу зобов'язані традиціям. Завдяки традиціям підтримуються національно-демократичні засади мистецтва, літератури, існують фольклор, народні звичаї, обряди, затверджуються й закріплюються моральні норми. Національне відродження народу передбачає звернення народу до традицій, які склалися в національній культурі.

По-друге, і мова, і культура єднають людей. Це визначається самим їх призначенням – збирати, узагальнювати, культивувати, виражати й закріплювати в слові, у художніх образах, у картинах, скульптурі, у пластиці танцю все, що є значущим для народу. «Мова, – як відзначає О. Федик, – найважливіший національний ідентифікатор, завдяки якому кожна нація вирізняється з-поміж інших, усвідомлюючи себе самодостатнім та самочинним суб'єктом історії» [1, с. 51].

Саме мова й певні вияви національної культури (національний костюм, деталі поведінки, етикет, жести, приналежність до тієї чи іншої релігії, дотримання відомих обрядів, звичаїв) засвідчують належність людини до того чи іншого народу.

Мову називають вмістилищем знань. Вона накопичує й закріплює у своїх одиницях (головним чином – у словах, у стійких сполуках і фразеологічних зворотах) історичний досвід народу – носія певної мови. Мова є своєрідним дзеркалом життя народу, адекватним відображенням його внутрішнього світу, неповторності менталітету.

Мова, як засіб вираження національної культури, є найважливішою її частиною, дієвим фактором самого її існування й динамічного розвитку. Вона виступає сполучною ланкою історичних поколінь народу, забезпечує наступність і єдність культурної традиції. П. Мирний влучно зазначав з цього приводу: «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, – ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування» [2, с. 308]. Збагачуючись духовно, народ збагачує передусім власну мову, дбайливо передаючи її з покоління в покоління. М. Рильський говорив, що мова – це спадщина, нагромаджена для нас десятками поколінь. А ми зобов'язані передавати її тим, хто прийде після нас, і примножити, і прикрасити цю спадщину. Не можна загубити ні крихти її, бо немає у людей іншої такої животворної, дорогої і трепетної нитки, яка б зв'язувала їх з найвіддаленішим минулим і з найвіддаленішим майбутнім. Будь-який носій мови, вбираючи її з дитинства, має примножувати мовне багатство в процесі свого становлення, передавати його своїм нащадкам [3, с. 40].

Отже, співвідношення мови та національної культури розкривають та характеризують наступні твердження:

- мова – дзеркало культури, адже в мові відображено навколишній світ, національний характер, менталітет, традиції, систему цінностей;
- мова – скарбниця культури, бо вона зберігає культурні надбання в лексиці, граматиці, фразеології, закарбовує їх у фольклорі, художній та науковій літературі;
- мова – носій культури, вона ніби ретранслятор передає надбання національної культури від покоління до покоління, адже молодь разом з мовою засвоює узагальнений досвід предків;
- мова – інструмент культури. Вона формує національний характер особистості – носія мови, бо процес користування нею невіддільний від упровадження у свідомість молодого покоління зафіксованих у мові світобачення, менталітету, комплексу морально-етичних цінностей народу.

У сучасних умовах розвитку глобальної інформаційної, науково-технічної та освітньої взаємодії, інтеграції України у світовий та європейський простір ділянка перетину культур різних народів збільшується за рахунок появи спільного для всіх освітньо-культурного простору. Цьому сприяє не лише стрімке зростання міжнародних контактів між представниками різних етнічних культур, але й налагодження тісних зв'язків між мікро- або субкультурами, що належать до однієї національної лінгвокультурної спільноти. Поступово приходить усвідомлення того факту, що культурні відмінності відіграють важливу роль у ділових стосунках і можуть суттєво вплинути на кінцевий результат співробітництва. Питання про підготовку фахівців до співіснування в умовах постійного зростання багатокультурного суспільства і створення освітнього простору, який допоможе застерегти від дискримінації, відторгнення, насильства та конфліктів, пов'язаних із взаємодією різних культур та світоглядом різних народів, є одним із найважливіших питань освітньої політики [4, с. 10]. Міжкультурна комунікація стає прикметною рисою сучасного українського суспільства, а її розвиток – одним з пріоритетних напрямків системи освіти.

В основі сучасної цивілізації лежить різноманіття культур, які перебувають у постійному взаємозв'язку. При цьому кожна культура має свою мовну систему, за допомогою якої носії спілкуються один з одним. Значення мови в культурі будь-якого народу неможливо переоцінити. Мова – це інструмент культури, який формує особистість людини, яка саме через мову сприймає менталітет, традиції і звичаї свого народу, а також специфічний культурний образ світу [5, с. 14-15]. Таким чином, мова є специфічним засобом зберігання і передачі інформації, а також керування поведінкою людини. Завдяки мові здійснюється специфічно людська форма передачі соціального досвіду, культурних норм і традицій, через мову реалізується спадкоємність різних поколінь та історичних епох. Мові притаманні багато функцій, але основні – це засіб висловлювання думок, засіб спілкування. Серед численних функцій мови комунікативна функція, яка припускає, що без мови будь-які форми спілкування людей стають неможливими. Мова слугує комунікації і може бути названою комунікативним процесом у чистому вигляді. Оскільки культуру як специфічно людську ознаку пристосування до навколишнього середовища теж можна назвати комунікацією, стає очевидним, що зв'язок мови, культури і комунікації є природним і нерозривним. В епоху Інтернету людське спілкування створює все більше мовних світів і використовує в них весь арсенал мовного співробітництва. Сучасна людина починає розуміти, що культурну самобутність її народу неможливо відокремити від культурної самобутності інших народів, що всі ми підпорядковуємося «законам» культурної комунікації [1, с. 45]. Іноземну мову, як один з головних засо-

бів міжкультурної комунікації, необхідно вивчати як феномен національної культури, як «мовну модель» світу цього народу і цієї культури і, як результат, можливо сформувані особливий тип компетенції – лінгвосоціокультурну, і цим забезпечити повноцінне міжкультурне спілкування і взаєморозуміння, тобто діалог культур. Міжкультурний вимір у навчанні іноземних мов переслідує не лише прагматичну мету (забезпечити студентів необхідними засобами для мовленнєвої взаємодії з носіями мови), але й – і навіть у більшій мірі – розвивальну і загальноосвітню цілі. Вивчати іноземну мову - означає увійти в незнайомий світ, стати відкритим для нового, відчути культурну спільність з носіями мови й надати спілкуванню особливої повноти й багатомірності. У сучасних умовах соціально-економічних змін, стрімкого розвитку виробництва, впровадження нових технологій, різноманітних форм господарювання виникає потреба в майбутніх спеціалістах з високим рівнем професійної підготовки, одним із компонентів якої повинне бути професійне володіння іноземною мовою. Але для досягнення цієї мети необхідно докорінно змінити саму позицію студента стосовно вивчення іноземної мови. Із пасивного споживача наукової інформації, виконавця готових завдань, студент повинен основну перевагу віддати самостійній праці, розвитку свого творчого потенціалу. Підготовка з іноземної мови у вищій школі потребує удосконалення системи організації навчання, створення ефективних дидактичних систем, нових технологій і методів навчання, які могли б забезпечити інтенсивне оволодіння системою знань і на цій основі – суттєве підвищення рівня самостійної пізнавальної діяльності студентів. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти основною метою навчання іноземної мови є розвиток у студентів умінь використовувати іноземну мову як інструмент міжкультурного спілкування в будь-яких сферах життєдіяльності. Стратегічною метою є орієнтація навчання на виконання сучасного замовлення – володіння іноземною мовою як засобом комунікації і забезпечення досягнення цієї мети. Необхідно зазначити, що в процесі міжкультурної комунікації виховується загальна і професійна культура майбутніх фахівців, розширюється їхній світогляд, виховується особисте ставлення до іншої культури в процесі опанування цієї культури, виховується у студентів культура спілкування, ціннісні орієнтації, почуття, емоції, позитивне ставлення до іноземної мови, культури народу, який розмовляє цією мовою. Гуманізація вищої освіти на сучасному етапі ставить нові вимоги до спеціаліста в аспекті формування загальної гуманістичної культури студентів. Це означає, що перспективою даної роботи є формування світогляду, який базується на принципах, що визначають загальнолюдські цінності, а також передбачає процес розвитку духовно багатой, високоморальної особистості майбутнього спеціаліста, який здатний розв'язувати творчі завдання.

Останнім часом іноземна мова розглядається деякими дослідниками як інструмент полікультурного розвитку особистості тих, хто навчається, або як засіб, який забезпечує людині її інтеграцію до нового суспільства, до нової суспільної ситуації [5, с. 51]. Так, Т.І.Олійник вважає, що введення елементів культури в процес викладання іноземної мови є необхідною потребою сьогодення, оскільки усвідомлення та відокремлення ознак відмінностей різних культур, толерантне ставлення до цих відмінностей стимулює лінгвістичний, когнітивний та соціальний розвиток студентів [6, с. 29]. Отже, всебічне оволодіння іноземною мовою студентами немовних спеціальностей сприятиме мобільності українських фахівців у Європі і відповідатиме міжнародним уявленням щодо основних компетенцій сучасного фахівця. Адже міжкультурне спілкування є не тільки полілогом у сфері культури, туризму, мистецтва, побуту тощо, а ще й комунікацією на певному професійному рівні. Підвищивши іншомовну міжкультурну компетентність, ми підвищуємо і професійну компетентність. Саме тому вивчення іноземної мови у вищих закладах освіти набуває культурологічного сенсу, оскільки майбутній фахівець нового типу, який володіє іноземною мовою, має здійснювати професійну діяльність на міжнародному рівні, пристосовуватись до нового способу спілкування, пізнавати іншу культуру та осмислювати власні етнокультурні першоджерела, швидко адаптуючись у полікультурному просторі та виявляючи толерантне ставлення до чужої мови та культури [7, с. 35].

Література

1. Фаріон І. Мова як духовно-національний феномен / І. Фаріон // Урок укр. – 2003. – № 5/6. – С. 51–53.
2. Мирний П. Твори : в 5 т. / Панас Мирний. - К. : Вид-во АН УРСР, 1955. – Т. 5. – 459 с.
3. Рильський М. Як парость виноградної лози / М. Рильський. – К. : Наук. думка, 1973. – 264 с.

4. Коваленко О. Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – № 5. – С. 10–12.

5. Комарницкая В.А. Содержание обучения иностранному языку студентов неязыковых специальностей в контексте поликультурности. Матеріали I Міжнародної наук.-практ. конференції „Стандарти мовної освіти в аспекті інтеркультурної комунікації”. – Мелітополь: МВП ЗІЕІТ, 2009. – 111 с.

6. Oliynyk T.I. Raising cross-cultural awareness through English language teaching // Іноземні мови. – 2008. – № 4. – С. 29–32.

7. Юдіна О.В. Система вправ для навчання майбутніх менеджерів міжкультурного спілкування німецькою мовою // Іноземні мови. – 2009. – № 2. – С. 35–39.

Приходько Н.Г.,
старший викладачка кафедри німецької мови,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «міжкультурна комунікація», аналізуються проблемні питання формування міжкультурної комунікації у процесі опанування іноземною мовою.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мовна особистість, мовна картина світу.

Abstract. The article explores the content of the concept «intercultural communication», the questions of development of intercultural communication in the process of learning a foreign language are analyzed.

Key words: intercultural communication, linguistic personality, linguistic picture of the world.

В умовах глобалізації світ вступає в нову реальність, яка вимагає жити за принципами глобального он-лайн, тобто розвиватися в унісон з іншими державами. Наслідками глобалізаційних процесів стали міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, а також зближення та взаємопроникнення різних культур. На межі XX і XXI століть актуалізувались проблеми міжкультурної комунікації. Змінився «мовний смак епохи»: замість «тоталітарної» мови прийшла «вільна» мова засобів масової інформації, спілкування на різних рівнях; зросла роль мовної особистості.

Міжкультурна комунікація – процес взаємозв'язку і взаємодії представників різних спільнот, під час якого відбувається обмін інформацією, досвідом, духовними цінностями різних типів культур. Вона має справу з розумінням та порозумінням, що означає: розуміти чуже і водночас бути зрозумілим, спілкуючись чужою мовою.

Міжкультурну комунікацію варто розглядати як поліфункціональне явище, що включає, по-перше, знання норм, принципів комунікативної поведінки в іншому соціокультурному середовищі, уміння переводити їх у площину міжкультурних відносин; по-друге, формування специфічних якостей; здатності до емпатії та самооцінки. Саме освіта, і передусім, мовна освіта розглядається при цьому як фундамент формування здатності суб'єктів суспільного простору до міжкультурної взаємодії на принципах демократії, рівних прав та можливостей. Одним із важливих чинників полікультуралізму є здатність особистості до міжкультурної комунікації, діалогу культур за допомогою мовних засобів зокрема.

Проблеми міжкультурної комунікації досліджувались багатьма вітчизняними та закордонними науковцями, серед яких слід назвати Н. Алієва, М. Баретт, О. Грива, Л. Кузнецова, А. Полупан, О. Константинова, С. Гогильчина, Є. Верещагіна, В. Костомарова, В. Фурманова, Г. Томахіна, З. Гасанова, Т. Петрову, І. Калисецьку, І. Кряж, Н. Маркову, D. Deardorff, M. Rost-Roth. Міжкультурна комунікація розглядається ними як необхідна умова успішної інтеграції у політичний соціум, що дозволяє ефективно брати участь у процесі міжетнічної комунікації в реаліях глобалізованого світу. Останнім часом увага до даної теми значно посилилась.

Предметом нашого дослідження є формування міжкультурної комунікації у процесі опанування іноземною мовою. Об'єктом дослідження є міжкультурна комунікація. Метою запропонованої статті є визначення підходів до формування міжкультурної комунікації під впливом глобалізаційних процесів.

Існує тісний зв'язок і взаємозалежність викладання іноземних мов і міжкультурної комунікації. Мова – це не тільки джерело комунікативної діяльності, але й засіб пізнання, форму-